

Hézső István AZ ISMERETLEN IDA RUBINSTEIN

Táncörténeti fotóritkaságok 1.

Ez a szigorú tekintetű balerina – bocsánat, kedves olvasó: táncosnő – nem más, mint Ida Rubinstein, Gyagilev Orosz Balettje első két szezonjának különleges adottságokkal megáldott sztárja.

1883-ban Harkovban született, dúsgazdag bankárcsaládba. Két évesen elvesztette szüleit és nagynénje gyámsága alá került, a mesés vagyon egyetlen örököséként. Gyerekkorában a színház, zene és a tánc érdeklik. Ez utóbbiban csinált magának nevet. Az 1900-as évek elején Szophoklész *Antigonéjában* mutatkozott be, mint színésznő. Ott ismerkedett meg Leon Baksttal, aki összehozta Fokinnal, aki vonakodva bár, de 1908-ban próbálkozott őt a balett alapjaira megtanítani. Ezért persze a balettmester egy vagyont kért tőle.

Mind a ketten rájöttek, hogy Rubinstein túl későn fogott bele ahhoz, hogy igazi balerina legyen belőle. Különleges szépsége, szoborszerű alakja inkább speciálisan mim- és karaktertánc-szerepekben érvényesült, így Fokin *Kleopátrájának* és *Seherezádejának* címszerepeiben. Az utóbbiban gyakran Nyizsinszkij partnereként. A koreográfus segítségével minimális klasszikus balett-technikáját pótolni tudta kifejező arcjátékával és – főleg – beszédes karjaival és kézfejeivel.

Az I. Világháború alatt egy francia katonai kórházban, mint nővér működött; „munkaruháját” Bakst tervezte, ami jó alkalmat adott a párizsi sajtónak, hogy fotózzák. A bolsevik forradalom megfosztotta oroszországi palotájától, vagyonától, ékszereitől, azonban gazdagságára jellemzően ez nem rázta meg, mert a háború alatt vagyona külföldön csak nőtt, éppen úgy, mint ambíciója, amivel Ida Rubinstein Ballettek néven saját társulatot alapított.

A társulattal gyakran turnézott Európa-szerte. A kor nagy koreográfusai dolgoztak számára, mint például Fokin és Nyizsinszka, aki többek közt a *Boletót*, (melynek premierjén maga a szerző vezényelt) és a *La Valse-t*, (miután Gyagilev visszadobta Ravelnek) társulatának tanította be. Ugyanígy említünk kell a Stravinsky zenére készült, *A tündér csókja* című alkotást, ugyancsak Nyizsinszkától, de koreografált számára Massine is – persze mindhárom Gyagilev átka alá kerültek, mint „árulók”. Kurt Jooss ugyancsak a számára készítette *Persephone* című balettjét.

Társulata több mint száz tagból állt, saját zenekarral és műszaki gárdával, művészei közt számos orosz emigráns táncossal, akik sokat szenvedtek tőle. Minél idősebb lett a Madame, annál inkább lámpalázassá vált, elfelejtve lépéseket, ritmusból kiesve és így tovább. Ilyenkor partnerei természetesen megpróbálták neki „súgni”, amit persze izgalomban olyankor meg sem hallott. „Az sem volt jó neki, ha súgtak, és persze az sem, ha nem” – írta róla Frederick Ashton, aki mint kezdő, ifjú táncos, társulatának volt oszlopos tagja.

Rubinstein hatalmas vagyonából mindent és mindenkit meg tudott venni: kora legnagyobb zeneszerzőit, mint Debussy, Honegger, Auric és d'Indy; balettjeinek librettóit is kora legnevesebb írói és intellektuéljei írták: Gide, Valery, Cocteau, Claudel és nem utolsósorban D'Annunzio, akinek egyidejűleg a szeretője is volt.

Jól nézzék meg ezt a fotót, itt ugyanis úgy láthatják, ahogy nagyon kevesen: tütüben és balettcipőben – színpadon ilyen „szerelésben” soha nem lépett fel. Nem tudni pontosan, hogy napi gyakorlatra készül-e tán, és egyáltalán, mikor... Szerintem az 1920-as évek végén, s hol: a Párizsi Operában vagy a Théâtre des Champs-Élysées-ben, hiszen mindkét színházban gyakran lépett fel saját társulatával, fizetvén az alaposan megemelt terembért. Madame azt is bírta – mint olyasvalaki, akinek saját repülője és jachtja volt, mely utóbbiról a korabeli sajtó gyakran megemlítette: „nagyobb, mint az angol királyi családé”.

Különleges tehetsége kifejezetten jól érvényesült két, úgynevezett szcenírozott oratóriumban, az egyik a *Szent Sebestyén mártírúma* (Debussy szerzeménye; az 1920-as években, a milánói Scalában mutatták be), a másik a Honegger zenéjére készült *Jeanne d'Arc a máglyán* című, mely a Párizsi Operában került először színre.

Élete utolsó évtizedeit magányosan, Saint Paul de Vence-ban élte hűséges társalkodónőjével, más nyelvek szerint szeretőjével. Csak ritkán érintkezett „falusi” szomszédaival, többek között Chagall-lal, Matisse-szal vagy gróf Károlyi Mihályné Andrássy Katinkával. Ismeretségi köréhez Habsburg Ottó is hozzátartozott: vele magyarul is beszélgetett – természetesen nem azonos estén Károlyinéval, a „vörös grófnővel”. Állítólag Rubinstein tizennégy nyelven tudott.

1960-ban halt meg Vence-ban, ahol a temető szélén jutott neki hely – bár 1936-ban katolizált, mégis majdnem a temetőn kívülre száműzték. A még mindig hatalmas vagyonon a dominikánus rend és barátnője osztottak. A barátnő vitte el a Fabergé-ékszerekkel tele mives dobozokat az ismeretlenbe...

* A cikkből átvenni, arra hivatkozni - akár hagyományos, akár elektronikus módon - csak a szerző, Hézső István írásos beleegyezésével lehet. A szerző által a Parallel rendelkezésére bocsátott archiv fotó szigorúan jogdíjas, másolása bármilyen formában tilos.

